

Jef Van Extergem en zijn tijd, Brussel, Imavo, in opdracht van ADVN, AMSAB en DACOB, 1998, 122 pp., ill.

Jef Van Extergem “*schermde als activist met de begrippen als internationalisme en revolutie, ging daarna langdurig de gevangenis in, koos voor het communisme en zou sterven in een Duits concentratiekamp tijdens de Tweede Wereldoorlog. Die levensloop maakte hem – enkele decennia later – tot een bijzonder aantrekkelijke figuur in de ogen van links georiënteerde kringen die op zoek waren naar historische voorbeeldfiguren die flamingantisme verbonden met een linkse ‘sociale’ stellingname*”. Deze zin in de bijdrage van Luc Vandeweyer in het hier besproken boek duidt precies aan waarom er in 1998 (nog) belangstelling was voor Van Extergem. De herdenking van zijn honderdste geboortjaar was de aanleiding voor Jan Debrouwere en Louis Roth van het Instituut voor Marxistische Vorming (IMAVO) in Brussel om in het Antwerpse Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC) een tentoonstelling op te zetten en enkele symposia te organiseren, dat alles in samenwerking met het Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme (ADV N), het Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging (AMSAB) en het Documentatie- en Archiefcentrum van de Communistische Beweging (DACOB). De diepere reden is natuurlijk dat radicaal-rechts steeds meer de toon schijnt aan te geven in het Vlaams-nationalisme. De opdracht voor linkse of gewoon democratische flaminganten lijkt dan: tegen de monopoliseringspoging van radicaal-rechts aan te tonen dat Vlaams-nationalisme ook verbonden kon (en kan) worden met links engagement, met socialisme en met democratie. Vandaar deze initiatieven. De resultaten in boekvorm lijd en enigszins onder de noodzaak ze nog in het verjaardagsjaar rond te krijgen en onder het informatieve en propagandistische doel, al zijn ze voor de wetenschappelijke geschiedschrijving vaak ook wel nuttig.

Het boek *Jef van Extergem en zijn tijd* bevat in hoofdzaak de acta van het op 14 februari 1998 in het Antwerpse AMVC georganiseerde symposium, aangevuld met een referaat van het symposium in Aalst op 23 april 1999 en twee toegevoegde bijdragen. De mijns inziens meest vernieuwende daarvan is het stuk dat Luc Vandeweyer wijdt aan Jef Van Extergem als “*gemene kerel en gevaarlijk ventje*” in de tijd dat hij propagandist was van de Raad van Vlaanderen (1917-1918) (pp. 78-99). Vandeweyers originaliteit komt zoals gewoonlijk voort uit de combinatie van nieuw en grondig archiefonderzoek (in het Archief van de Raad van Vlaanderen

in het Algemeen Rijksarchief) met een kritische analyse en snedige besluiten. In zijn chronologisch verhaal schetst de auteur eerst hoe de Belgische Werkliedenpartij (BWP) zich patriottisch opstelde tegen de Duitse aanvallers, en duidt hij aan hoe klein het activistisch socialisme was, dat in 1915-1916 nagenoeg beperkt bleef tot het kringetje van de Socialistische Jonge Wacht in Antwerpen waarin de toen 18-jarige Van Extergem de leiding had. Hij signaleert hoe de Duitse *Flamenpolitik* erop uit was juist socialisten tot het activisme te verleiden, omdat die in neutrale staten sympathie konden losweken voor Duitsland en hoe einde 1917 Van Extergem als propagandist van de Raad van Vlaanderen werd aangesteld. Hij beschrijft de tegenwerking die de activisten ondervonden van de bevolking, de verklikkingen aan de Duitsers – ook door Van Extergem (p. 86) – van mensen die zich anti-activistisch opstelden, hoe de socialistische opstelling van Van Extergem in de winter van 1917-1918 “geheel conform de Duitse richtlijnen” was, toen de propagandisten zich moesten tonen niet enkel als Vlaams-nationalisten maar ook, “al naargelang het beoogde publiek”, als mensen die beweerden dat “het katholicisme, het liberalisme, het socialisme, de vrouwenemancipatie, de vrede, de arbeidersontvoogding, de kleinhandel, de industrialisering, de landbouw enz. zouden vooruitgaan dankzij het activisme” (p. 89). Van Extergem komt “in al zijn brieven en verslagen naar voor als een zeer combattief activist” en tijdens zijn voordrachten voer “hij telkens fel uit tegen al wat het activisme afwees” (p. 94). Dat fanatisme hing ook samen met geloof in de socialistische revolutie – zie Rusland in 1917 – waarop het activisme hem een perfecte voorbereiding leek. Hij meende ook dat de Vlaamse soldaten het steunden, zoals bleek uit de rol van de ‘sublieme’ deserteurs’ (pp. 94-95). Maar het draaide anders uit. Vandeweyer besluit dat het succes van de piepjonge Van Extergem als propagandist ook een aanwijzing is voor “de ontoegankelijkheid” van de kaders van de BWP “voor de activistische verlokking” (p.98). Zijn antibelgicisme en links-radicalisme verhinderden Van Extergem na de oorlog terug te keren naar de BWP, en vervreemdden hem na enige tijd van het naar rechts evoluerende Vlaams-nationalisme zodat hij stalinist werd. Terwijl zijn vroegere activistische medestanders tijdens de Tweede Wereldoorlog vlot in de collaboratie stapten met het nationaal-socialisme, kostte de Duitse nazi-bezetting Van Extergem het leven.

Aanvullende gegevens over de sfeer in het kringetje van de Antwerpse radicale socialisten (jaren 1916-1921) die voor het activisme kozen, vinden we in de vlot geschreven bijdrage van Jan-Willem Stutje, die ook, maar minder systematisch dan Vandeweyer, gebruik maakte van bronnenmateriaal (vooral pers en enkele archiefstukken). Zijn bijdrage blijft dicht bij de essayistische toespraak die ze oorspronkelijk was, en beoogde wellicht ook niet veel meer.

Hoe de linkse vleugel in het Vlaams-nationalisme in Antwerpen steeds meer geïsoleerd geraakte, beschrijft Bernard Van Causenbroeck (pp. 52-77). Eveneens op grond van bronnenonderzoek behandelt hij het Vlaamsche Front en de kleine democratische bewegingen in Antwerpen tot circa 1932. Een interessante bijdrage waarbij ik wel denk dat de auteur in het zoeken naar een verklaring voor de evolutie naar rechts van het Vlaams-nationalisme de factor van het anti-belgicisme dat uitgroeide tot antiparlementarisme en antidemocratie had moeten bespreken. Overigens komt Van Extergem in het artikel niet voor.

Van de andere bijdragen in het boek mikt die van Hendrik Defoort het hoogst. De auteur kondigt aan, nu eens anders dan de historici totnogtoe deden, de Vlaamse en sociale beweging gezamenlijk te behandelen voor de periode 1914-1932. Die aangekondigde doelstelling wordt niet waargemaakt. Het meest storende is dat voor de auteur de arbeidersbeweging beperkt blijft tot haar socialistische tak: een eigenaardig reductionisme, waarvan we dachten dat het na de publicaties van E. Gerard (en eigenlijk ook al na die van S.H. Scholl) niet meer zou voorkomen. Enkel in zijn besluit vermeldt Defoort dat er ook een christelijke arbeidersbeweging bestaan heeft. Hij geeft toe dat die weliswaar het minimum-programma heeft verwezenlijkt, maar verwijt haar in één adem dat ze de realisatie ervan sterk vertraagde *“door haar afkeer van de BWP, en haar uitgesproken voorkeur om niet te breken met de conservatieve katholiek-liberale regeringen voor een sterke vertraging”* (p. 29). Moet deze merkwaardige bewering het eerder gesignaleerde reductionisme legitimeren? Van Extergem komt overigens ook hier nauwelijks ter sprake.

Anders dan Defoort heeft Frans-Jos Verdoodt wel aandacht voor diverse stromingen, ook al beperkt hij zich uitdrukkelijk tot *“de links-progressieve stromingen in de Vlaamse beweging”* (pp. 106-118). Hij ziet er drie en een aanhangsel: het sociaal-liberalisme en het socialisme van de 19de eeuw, de sociaal-democratie sinds 1918, het radicaal socialisme-marxisme eveneens sinds 1918, en *“in de marge”* de radicale christen-democratie van het daensisme. De bijdrage van Verdoodt wil weinig meer zijn dan een kennismaking met het probleem van *“de synergie”* (of het ontbreken ervan) tussen Vlaamse beweging en progressieve stroming. Zijn chronologisch overzicht boort geen nieuwe bronnen aan, maar signaleert ontwikkelingen en stelt enkele vragen. Ze is ook eerder toevallig tot stand gekomen ter vervanging van een geplande en voorziene bijdrage van de intussen overleden Guy Vanschoenbeek. Daarmee vormt ze de overgang naar twee gelegenheidsstukken die het boek inleiden en besluiten.

In het *“welkomstwoord”* (pp. 7-12) wijst AMVC-conservator Roger Rennenberg erop dat de twee polen Vlaams en sociaal Van Extergems politieke inzet bepaalden. Hij pleitte tegelijk voor het invoegen van een ‘wetenschappelijke biografie’

waarin niet enkel de sterke momenten uit het leven van Van Extergem zouden worden belicht. De laatste bijdrage (pp. 119-122) van de in 1998 al 83-jarige Bert Van Hoorick is getiteld *“Memento. Iets over Jef van Extergem”*. Het zijn persoonlijke herinneringen over de jaren vanaf 1934 en de oorlog.

De structuur van het boek is curieus: het welkomstwoord en de herwerkte lezingen van Defoort, Stutje en Van Causenbroeck komen eerst als *“acta van het symposium van 14 februari 1998”*. Vervolgens komen onder de titel *“Overige bijdragen”* het artikel van Vandeweyer, een lezing van Verdoodt op een ander symposium (23 april 1998) en het memento van Van Hoorick aan de beurt. Een echte inleiding of slotbeschouwing ontbreekt. Een tekort is ook dat vergeten werd enige professionele gegevens over de medewerkers op te nemen. Ik zou voor een grondiger herwerking tot boek geopteerd hebben en ook de biografische inleiding waar Rennenberg om vraagt hebben toegevoegd. Het lijkt nu een wat haastig ineengezet gelegenheidswerkje, wat het waarschijnlijk ook is. Daarbij is niet duidelijk welk het meest doorslaggevend argument was om het uit te geven: de maatschappelijke betekenis van een dergelijk boekje in de huidige politieke conjunctuur, of de bekommernis om het verdiepen van wetenschappelijk inzicht.

LOUIS VOS

NAAMSEVEST 162, B-3000 LEUVEN